

Aleksandar Pavlović

KAKO SAM POSTAO "KULTUROLOG"

Moja, sada već dugogodišnja, stabilna veza s edicijom *Biblioteka XX vek*, započela je flertovanjem, tokom studija svetske književnosti u Beogradu. Tada je na Filološkom fakultetu apsolutno dominirao tzv. imanentni, unutrašnji pristup književnom delu, naratologija i formalizam; drugim rečima, očekivalo se da se, kao filolozi, bavimo tekстом, njegovim formalnim i strukturalnim karakteristikama, kao pravim predmetom nauke o književnosti, a sociolozima, psiholozima i inima prepustimo kontekstualna razmatranja kao, takoreći, sporedna i manje vredna. A mene su s godinama sve više privlačile etnologija, folkloristika, antropologija i istoriografija, fenomen kulture uopšte. *Biblioteka XX vek* je nudila šarolik izbor knjiga iz ovih, i niza drugih oblasti. *Slobodna deca Samerbila* pokazala su mi potpuno drugačiji oblik vaspitanja i školovanja; *Religije preistorije* predstavile su mi složenost, bogatstvo pećinskog slikarstva – bilo mi je neverovatno da tumačenje pećinskih slika može obuhvatiti celu knjigu! U *Antropologiji žene* nalazio sam neke izuzetno podsticajne analize patrijarhata i društvenih oblika muške dominacije koje sam prepoznavao u sredini u kojoj sam živeo. *Carstvo zemaljsko i carstvo nebesko* i *Vidovdan i časni krst* pokazali su mi da se o kulturi Srba može pisati drugačije od klasičnih

srpskih etnologa, ne samo deskriptivno i afirmativno nego i kritički; *Morfologija bajke* bila je savršena, neodoljiva demonstracija dometa strukturalističke analize itd. Dakle, uz moje fakultetsko obrazovanje, koje je sadržalo i mnoštvo usko disciplinarnih, dosadnih, uniformnih sadržaja, ova edicija je pružala jedno dodatno, bogato, ne-disciplinarno, pa i nedisciplinovano znanje, zanimljive naslove koji su mi otvarali oči za teme i fenomene u širokom polju kulture, posebno iz oblasti etnologije i antropologije, za koje nisam ni znao da mogu biti predmet ozbiljne, naučne analize, i pri tom ilustrovali kako se o tim kulturnim pojavama može pisati na jedan manje akademski dogmatičan način. Tek znatno kasnije uvideo sam da karakter te edicije suštinski počiva na duhu njenog urednika Ivana Čolovića, čije autorske knjige i tekstovi i sami personifikuju ovu koncepciju. No, do tada su ta moja interesovanja ostajala čitalačka i izgledala kao moje povremeno "švrljanje sa strane" u odnosu na životnu saputnicu filologiju, a ja sam tiho patio što ne mogu da uživam u ovom *ménage à trois* sa različitim disciplinama. Moj magistarski rad je, tako, bio dosledno naratološki i ticao se teorije pripovedanja, a ja se, osim za "svoju dušu", nisam okušavao u analizama koje bi, osim književnih tekstova, obrađivale i šire kulturološke, istorijske i etno-antropološke teme iz srpske i balkanske kulture.

Obrt u odnosu na tematiku mojih proučavanja je došao kada sam se malo "makao iz svog sela" i u Notingemu, u toku doktorata, bliže upoznao tradiciju britanskih studija kulture, koje su počivale na pretpostavkama da je kultura "obična", dakle da pripada svim ljudima a ne samo izabranim, privilegovanim pojedincima, da je ona "bojište" u kom se, gramšijevski rečeno, različite društvene struje i grupacije nadmeću i bore za prevlast i hegemoniju, da je

podela na visoku i nisku kulturu artificijelna i staleška, i zapravo vodi isključenju narodne i popularne kulture i njenih oblika kao legitimnih predmeta izučavanja, te da ova tematski i disciplinarno široka oblast studija kulture nudi način da se obrađuju najrazličitiji kulturni fenomeni. Kako su se u mom tadašnjem radu polako stapala filološka, folkloristička i etno-antropološka interesovanja, ispostavljalo se da u njemu temeljnu ulogu imaju neka dela objavljena kod nas u *Biblioteci XX vek*.

Pre svih, to se odnosi na knjigu *Pevač priča* Alberta Lorda, na čijoj teoriji usmenog pesništva se i bazirala moja doktorska disertacija. Naime, Peri i Lord su, na osnovu terenskih istraživanja koja su sproveli u bivšoj Jugoslaviji, uverljivo pokazali da se usmeno pesništvo temelji na drugačijim principima od pisanog, da počiva na jednom usmenom meta-jeziku fraza, frazeoloških izraza i tema koji su kolektivni i prenose se iz generacije u generaciju, te da usmeni pesnik koristi tu nasleđenu tradiciju tako što praktično svaki put na osnovu tih elemenata komponuje pesmu u toku samog izvođenja. Oni su, takođe, smatrali da time dokazuju i da su Homerovi epovi usmenog porekla, te da je Homer, zapravo, personifikacija jedne usmene tradicije iz koje je neki darovit pevač poput Avda Međedovića (kojeg je Lord opisivao kao "našeg jugoslovenskog Homera") usmeno izvodio slavne epove *Ilijadu* i *Odiseju* koji su zapisivani u toku njegovog izvođenja. Problem kojim sam se ja bavio u disertaciji i, kasnije, u knjizi *Epika i politika*, koja je objavljena u *XX veku*, jeste da impuls da se neka usmena pesme zabeleži dolazi iz pisane sfere, od pisanih, učenih ljudi; zatim, da se često dešava da i ovi učeni ljudi, koji su ponikli u sredini gde postoji usmena tradicija, ali su kroz dalje obrazovanje stekli poglede i vrednosti drugačije od narodnih, takođe stvaraju usmene pesme

i utiču na usmenu tradiciju, a pogotovo na način na koji se ona beleži i objavljuje. U kasnijim terenskim istraživanjima, Lord je postajao sve svesniji brojnosti ovakvih pesama, koje imaju osobine i usmene i pisane kulture, uveo je za njih pojam tranzicionih tekstova, ali – kako sam nastojao da obrazložim u mojoj knjizi – suštinski nije ponudio sasvim adekvatno objašnjenje za njih niti izvukao pune konsekvence koje ove pesme i njihovi autori imaju po naše razumevanje usmene tradicije.

Još uticajnija za razumevanje naše i susednih kultura bila mi je knjiga *Imaginarni Balkan* Marije Todorove, koju čitam kao duboku afirmaciju i emancipaciju balkanskih kultura i naroda. Todorova je skovala pojam balkanizam koji definiše kao diskurs koji već vekovima na Zapadu generiše ili stvara stereotipe o Balkanu, shvaćenom kao "sinonim za povratak plemenskom, zaostalom, primitivnom i varvarskom", kao i politiku prema Balkanu organski spojevu sa tim diskursom. Pored toga, ova knjiga pokazuje i kako se ta negativna percepcija duboko uvukla u same balkanske narode i njihove intelektualce, koji i sami pate od internog ili samobalkanizma pa često posmatraju sami sebe i svoje kulture kao niže i manje vredne od zapadnih, ili pak, kako je pokazala Milica Bakić-Hayden, vide svoje susede na srodan negativan "balkanizujućí" i "orijentalizujućí" način na koji Zapad vidi njih. Uz to, moja se knjiga oslanjala i na druga dela objavljena u *Biblioteci XX vek*, kao što su Kokjarina *Istorija folklora u Evropi* i ključne knjige konstruktivističkog pristupa nacionalizmu Antonija Smita i Majkla Biliga, koje pokazuju da su pojmovi naroda i nacije relativno nov izum evropskih intelektualaca s kraja osamnaestog i prvih decenija devetnaestog veka. S tim u vezi, knjige samog Čolovića uverljivo demonstriraju da ta nacional-romantičarska koncepcija tvrdoglavo opstaje do

danas kao dominantan obrazac u srpskoj kulturi, uz podršku uticajnih srpskih intelektualaca i zvaničnika.

Zbog svega toga mi je posebno drago što mi je prva knjiga, *Epika i politika*, objavljena upravo u ediciji *Biblioteka XX vek*, ne samo zbog dobrog društva u kom se nalazi, već i zato što na neki način proizlazi i iz duha same edicije; uz puno uvažavanje velikih uzora, ona podvrgava kritičkom razmatranju i korpus usmenih pesama koji obrađuje, folkloriste koji su ih sakupljali, kritičku tradiciju tumačenja tih pesama, pa i neke pretpostavke teorije usmenog pesništva Perija i Lorda. Doduše, sumnjam da je moja knjiga, koju smo urednik i ja finansirali ortački, *fifti-fifti*, ostvarila ikakav profit, ali se tešim time da njemu komercijalni motivi nisu bili proritet, kao i da sam dežurstvima na sajmu *Biblioteka XX vek* u CZKD – što i samo prerasta u jednu lepu tradiciju – odradio deo ulaganja "u naturi".

Tu se negde, neposredno nakon izlaska moje knjige, i završava priča o mom "skrašavanju" u polju studija kulture, gostovanjem u emisiji *Dvougao* s Rigelsom Halilijem, albanskim intelektualcem sličnih interesovanja, koji će i sam nešto kasnije objaviti svoju knjigu u *Biblioteci XX vek*. Na početku tog kratkog, petominutnog klipa potpisan sam kao kulturolog, i čini mi se da sam tada prvi put video tu etiketu pored svog imena. U svakom slučaju, niti sam im je ja sugerisao, niti mi je do tada palo napamet da je sam upotrebim. Ali, sećam se da mi se dopala, i od tada mi se čini da mi, ako već moram da nosim nekakvu oznaku, ova nalepnica najbolje pristaje. Držim da moj primer nije usamljen, već da, naprotiv, svedoči o jednoj generaciji studenata, koja se intelektualno formirala krajem devedesetih, kroz proteste protiv Miloševićevog režima i šaroliku intelektualnu razmenu i znatiželju koju su podsticale i knjige iz edicije *XX vek*. Dakako, imalo bi se štošta reći i o

uredniku ove edicije, i o tome kako su njegovi tekstovi i poznanstvo s njim uobličavali moje poglede na poziciju intelektualca u društvu i javno angažovanje, ali to mi deluje nekako komemorativno i zaudara na formalin, i stoga suštinski neprikladno za njega i ovu vitalnu ediciju, i stoga radije završavam ovaj tekst u ime njene uzbudljive budućnosti i novih početaka i naslova.